

СТАНОВИЩЕ

на представените трудове за участие в конкурс за академичната длъжност ПРОФЕСОР по професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки (Интеркултурна комуникация), обявен от СУ „Св. Климент Охридски“ в ДВ, бр. 55

Рецензент: професор, дфн Христо Кафтанджиев

Кандидат: доцент, д-р Дияна Петкова

Съответствие на основния предложен труд – монографията «Религиозност, идентичност и постмодерност. Съпоставителни изследвания по народопсихология» с темата на конкурса

Заглавието и съдържанието на предложената за професура монография почти не съответства с темата на конкурса, който е по интеркултурни комуникации.

Ако монографията е по-интеркултурни комуникации, там трябва да се анализира в сравнителен план как представителите на различните култури и религии комуникират (общуват) по отношение на своите и други религии (например, в религиозните общувания, журналистиката, маркетинговите комуникации, киното, литературата, архитектурата, музиката и т.н.) с хора от други култури.

Тези неща, обаче, не са изследвани в книгата.

Заглавието е насочено към народопсихологията, която в никакъв случай не мога да приема като синоним на интеркултурните комуникации.

Конкурсът за тази професура съвсем резонно е обявен по интеркултурни комуникации, тъй като е за нуждите на Факултета по журналистика и масова комуникация на Софийския университет.

Темата за интеркултурните комуникации в никакъв случай не ощетява кандидатстващия за професурата, тъй като доцент Дияна Петкова води във Факултета дисциплина по интеркултурни комуникации.

Основната цел, която си поставя настоящата монография, е да очертае процесите на развитие на религиозната идентичност, както и трансформациите ѝ в съвременния свят. Другата цел е да се изследват сложните взаимоотношения между религиозност и култура, както и да се очертае техния израз във формирането на културните и религиозните модели в постмодерността. За постигането на тези цели религиозността се изследва в България, Еквадор, Индия и Япония, страни, които принадлежат към различни континенти и дори цивилизации. Така задачата е да се очертае развитието на религиозното чувство в конкретния културен модел. По такъв начин се провежда съпоставително проучване на българската, еквадорската, индийската и японската култури и съответно на културните и религиозните идентичности. От сравнителните изследвания могат да се направят заключения за развитието и модификациите на религиозността в конкретните културни региони. Методите, които се използват, са разнородни: емпирични проучвания с анкетна карта, теренни и етнографски изследвания.

Формулирани са две основни цели.

Не са формулирани обаче задачите, обектът и предметът на изследването.

Методите на изследването са описани в едно изречение, което е недопустимо.

Не са описани ограниченията, а това е много сериозен пропуск, тъй като Дияна Петкова е редуцирала в голяма степен изследванията си в няколкото държави.

Ако бяха формулирани съответните ограничения, трудът щеше да е значително по-защитим.

Независимо от това, в изследването се обобщават и се правят генерални изводи по отношение на уругвайската, индийската и японската религиозни култури – при положение, че са изследвани незначителен брой респонденти, които изобщо (в никакъв случай) не са представителна извадка по отношение на тези три култури.

Не е ясно и защо са избрани точно тези три държави. Очевидната причина е, че Дияна Петкова е успяла да намери грантове именно за тях, а не например за Аржентина, Китай и Соломоновите острови.

В този случай, естествено, Дияна Петкова щеше да анализира някои от аспектите на религиозността съответно в последните три държави.

След това щеше да напише и за създаването на ново научно поле – а именно сравнителния анализ на религиозността по отношение на България и на Соломоновите острови.

Не особено приятно впечатление прави и фактът, че е работено с различни въпросници. Затова съвсем резонен е въпросът на каква валидна и надеждна основа могат да се правят общите сравнения.

Изобщо не е вярно твърдението на Дияна Петкова, че не може да се работи с обща методика за тези три държави и култури.

Напълно е възможно да се създаде общ въпросник на основата на щадяща (милостива) и деликатна проективна (индиректна) методика – напълно в стила на японските комуникации, например.

Разбира се, всичко в този случай е свързано с високите професионални умения на социолог, психолог, специалист по интеркултурни комуникации и психометрик.

Дияна Петкова не притежава много от тези компетентности.

Това, разбира се, в никакъв случай не е критика към нея. Никъде няма изискване съответният учен да е компетентен специалист в толкова много и различни области.

Но затова, при добро желание, този учен може да се консултира с професионалисти от изброените области и да създаде безпроблемно с тяхната ценна помощ качествен проективен въпросник.

ПЪРВАТА ГЛАВА РЕЛИГИОЗНОСТТА

Добре е в случая тази глава (както и цялата книга, разбира се) да бъде рецензирана и от хабилитиран преподавател от Богословския факултет. Именно там са най-компетентните български специалисти по отношение на религиозността.

Липсата на такъв специалист говори красноречиво за „компетентността“ на това научно жури по отношение на религиозността.

Всичко, написано в първата глава, отговаря на литературния обзор в съответната научна статия или книга. Там авторът доказва, че познава в известна (по-голяма или по-малка) степен научната литература по отношение на изследването си – като анализира накратко важни научни книги и научни статии по въпроса на български и на английски.

Дияна Петкова е анализира немалко от ценните научни книги в тази област, което определено ѝ прави чест.

Но, за съжаление, е пропуснала важни научни книги и научни статии по тези въпроси, които са издадени през последните петнайсетина години.

Без тези книги анализът е непълен и не отговаря на важното (императивното) изискване за валидност.

По-долу са посочени непрочетените, и съответно, неанализирани и нецитирани научни книги по отношение на религиозността, които са издадени през последните години:

Bermejo, JJO. *Durkheim, Religion, and the Postcolonial Critique of Sociology's Eurocentrism* 2024

Fürstenberg. . *The Religious Factor in Eastern Europe—Theoretical Considerations on Emergent Forms of Secularized Religion Religiosity: Religion and Religiosity in Eastern Europe* 2012 – Springer

Haryanto, S and M Chirzin, H Ilyas. Religious Spiritual Human: Qur'an And Transpersonal Psychology Perspective 2020

Hood, Ralph W., Jr., Peter C. Hill, Bernard Spilka. The Psychology of Religion. 2009

Irwin, Harvey J. The Psychology of Paranormal Belief: A Researcher's Handbook. 2009

Juschka, Darlene. Feminism in the Study of Religion. 2001

Pickel, Gert and Kornelia Sammet Transformations of Religiosity: Religion and Religiosity. 2012

Piedmont, Ralph L. and Andrew Village. Research in the Social Scientific Study of Religion: Vol. 20. 2009

Tytarenko V. Transformation of religious identity in the context of globalization: causes and consequences 2021

Тук веднага искам да наблегна, че и научен гений не може да прочете и да анализира всички научни книги и научни статии по съответния проблем.

Затова препоръчаните книги по отношение на религиозността са от последните десетина-петнайсет години.

И всички останали книги и статии, които препоръчвам за тази монография, са от последните години.

Категоричното изискване за дефиниции, класификации и нови научни полета на кандидатстващия за професура

Неслучайно в шаблоните за рецензии и за становища се иска кандидатстващият да е формулирал свои собствени определения, собствени класификации и нови научни полета.

Никъде в главата за религиозността не открих нови определения, класификации и научни полети, създадени от Дияна Петкова по отношение на религиозността.

Същото се отнася и за втората подглава от първа глава – „Архетипни образи и универсални наративи“, а именно:

Всичко, написано тук, отговаря на литературния обзор в съответната научна статия или книга.

Няма формулирани свои определения и свои класификации.

За съжаление, и тук Дияна Петкова е пропуснала важни научни книги и научни статии по тези въпроси, които са издадени през последните петнайсетина години.

Без тези книги анализът не е пълен и не отговаря на важното (императивното) изискване за валидност.

По-долу са изброени пропуснатите научни книги по отношение на Архетипните образи и универсалните наративи, а именно:

Andritso, Georgios. The Art of Storywriting - Unlock your Creative Potential 2024

Bassil-Morozow, Helena and Luke Hockley. Jungian Film Studies: The essential guide 2016

Bassil-Morozow, Helena. Jungian Theory for Storytellers: A Toolkit 2018

Dundes, Alan. Sacred Narrative: Readings in the Theory of Myth 1984

Manca, Luigi Daniele and Alessandra Manca, Gail W. Pieper. Utopian Images and Narratives in Advertising: Dreams for Sale 2012

Recep, Yilmaz. Handbook of Research on Narrative Interactions 2021

Woodside, Arch G. and Suresh C. Sood. Storytelling-Case Archetype Decoding and Assignment Manual 2016

Същите неща (непълнен анализ на най-важната научна литература, тотална липса на свои определения, свои класификации и нови научни полета) се отнасят и за четвъртата подглава „Религиозност и постмодерност“ и затова не ги повтарям.

Напълно добронамерено предлагам Дияна Петкова да прочете, анализира и цитира следните книги:

Flanagan, Kieran and Peter C. Jupp. Postmodernity, Sociology and Religion 2016

Lyon, David. Jesus in Disneyland: Religion in Postmodern Times 2013

Pardeck, Jean and John W. Murphy, Roland Meinert. Postmodernism, Religion, and the Future of Social Work 2012

Raschke, Carl A. Postmodernism and the Revolution in Religious Theory 2012

Taylor, Victor E. Para/Inquiry: Postmodern Religion and Culture 2008

Tilley, Terrence W. and John Christopher Edwards, Tami England. Postmodern Theologies: The Challenge of Religious Diversity 2005

Wright, Andrew. Religion, Education and Post-Modernity 2003

Втората глава на монографията е по отношение на религиозните и културните идентичности.

Главата се състои от следните подглави:

Подходи при изследването на идентичността в социалните науки

Компоненти на религиозните идентичности

Кризис и преформулиране на религиозността

Мултикултурализъм и толерантност

Нещата, на критикувах в първата глава, се отнасят напълно и за втората глава – липса на авторски определения, авторски класификации и разработване на нови научни полета.

Същите са и проблемите по отношение на липсите на важна научна литература.

Не е лошо Дияна Петкова да прочете и анализира всичките или някои от изброените по-долу научни заглавия, които са свързани с мултикултурализма и толерантността:

McKinnon, Catriona and Dario Castiglione. The Culture of Toleration and Diverse Societies 2009

Panikka, Raimon. Cultures and Religion in Dialogue. 2018

Spinello, Richard. Global Capitalism, Culture, and Ethics 2014

Zein, Basma, Ahmed Al Jarwan. Paths to a Culture of Tolerance and Peace 2022

Третата глава на монографията е по отношение на моделите на културни и религиозни идентичности в постмодерността: България, Еквадор и Индия в съпоставителен план.

Метод на изследване

Религиозност и идентичност в България

Религиозност и идентичност в Еквадор

Религиозност и идентичност в Индия

Религиозност и идентичност в Еквадор

По отношение на подглавата за религиозността и идентичността в Еквадор

Нещата, които критикувах в първата глава, се отнасят напълно и за тази подглава – липса на авторски определения, авторски класификации и разработване на нови научни полета.

Но в конкретния случай това, според мен, е най-малкият проблем.

По-сериозният пропуск е направен по отношение на начина, по който са избрани еквадорските респонденти за нуждата на анкетата (въпросника).

Според Дияна Петкова:

В собствено емпирично проучване, проведено в Еквадор, са интервюирани 1000 еквадорци с анкетни карти с открити и закрити въпроси. Въпреки някои методологически предизвикателства, които писмената анкета с открити и закрити въпроси предполага, отговорите на 1000 души могат да очертаят някои важни културни нагласи и ценности в Еквадор. Интервютата са лице в лице и са проведени в различни градове, но най-вече по тихоокеанското крайбрежие на латиноамериканската страна. Около 400 души са интервюирани в Университета на Милагро. Другите респонденти са случайно открити и интервюирани в молове, ресторанти и кафенета, на площади и пазари в Гуаяквил, Милагро, Санта Елена и Салинас, както и в офисите на мобилния оператор „Кларо“ в Милагро, в които както персоналът, така и клиентите са помолени да попълнят анкетните карти.

Чудесно впечатление прави, че са изследвани 1000 респондента.

Но почти половината от тях са студенти, преподаватели и администрация от еквадорски университет. Останалите, както пише Дияна Петкова, са респонденти, които са случайно открити къде ли не – в молове, ресторанти, кафенета, площади, пазари и т.н. в различни уругвайски градове.

Отлично е, че Дияна Петкова признава това, а не се опитва да манипулира начина на провеждане на анкетата.

Първото и основно изискване за провеждането на качествено, тоест научно валидно подобно изследване, е представителната извадка.

Социолозите и психометриците са дефинирали отдавна ключовото за тях понятие „представителна извадка“, а именно:

A representative sample is a group that closely matches the characteristics of its population as a whole. In other words, the sample is a fairly accurate reflection of the population from which the sample is drawn.

Когато е невъзможно събирането на данни за цялата статистическа съвкупност, статистиците събират данни от извадка, разработвайки специфични експерименти. При използването на извадка като източник на информация за цялата съвкупност е важно извадката да представлява вярно съвкупността. Представителните извадки дават възможност изводите и заключенията да се разпрострат надеждно от извадката към съвкупността като цяло. Затова е от изключителна важност да се определи до каква степен избраната извадка е наистина представителна. Статистиката използва различни методи за оценка и корекция на системните отклонения в извадката и процедурите за събиране на данни. Една от целите на методите за планиране на експерименти също е да се ограничат тези проблеми още в самото начало на изследването, подобрявайки възможностите му да достига до коректни изводи за съвкупността.

Специално е подчертано, че извадката, като източник на валидна информация за цялата съвкупност, е важно да представлява вярно тази съвкупност.

Очевидната причина е, че благодарение на представителната извадка анализите, изводите и заключенията от нея са адекватни по отношение на цялата съвкупност.

Затова най-важното в случая е да създадем представителна извадка.

В конкретния случай с еквадорските респонденти и дума не може да става за такава извадка. Половината са студенти, преподаватели и администрация от някакъв еквадорски университет, а останалата половина са случайно открити къде ли не – в молове, ресторанти, кафенета, площади, пазари и т.н. в различни уругвайски градове.

Това, обаче изобщо не пречи на Дияна Петкова на основата на тази дълбоко непредставителна извадка да формулира заключения за цялата еквадорска нация и култура по отношение на религиозността.

Заради това анализът е определено невалиден.

По отношение на религиозността в Еквадор Дияна Петкова не е прочела и, съответно, не е анализирала важни научни книги от последните години:

Corr R. Ritual and remembrance in the Ecuadorian Andes 2010

Haisell S. Indigenous modernity and its malcontents: family, religion and tradition in highland Ecuador 2017

Lauderbaugh, George M. Lauderbaugh Historical Dictionary of Ecuador 2019

Lynch, B. and TJ Hunt-Felke, JL Ratchford. Religious affiliation, self-stigma, and economic outcomes among the Quichua of Ecuador. 2023

Lyons, BJ. Religion, authority, and identity: intergenerational politics, ethnic resurgence, and respect in Chimborazo, Ecuador 2001

Lyons, B.J. Remembering the hacienda: religion, authority, and social change in highland Ecuador 2006

Ríos, A., A López-Navas, A Iniesta, M Mikla. Involvement of religious factors on the attitude toward organs donation among the Ecuadorian Population Resident in Spain 2015

Temple, J. and Inca Roads. Protestant Hospitals, Catholic Cheese, and The Fluctuating State: Religion and development in Ecuador 2015

Whitten, Norman E. Millennial Ecuador: Critical Essays Cultural Transformations 2003

Би било много несправедливо и неадекватно от моя страна да изисквам Дияна Петкова да познава и цитира цялата научна литература в това научно поле. Но тези книги са от последните години и затова обобщават научното знание по този въпрос до момента.

Религиозност и идентичност в Индия

Същите са и критичните ми забележки и по отношение на подглавата за религиозността и идентичността в Индия.

И тук не са прочетени, анализирани и цитирани важни научни книги от последните години, а именно:

Bloch, Esther, Marianne Keppens, Rajaram Hegde Rethinking Religion in India: The Colonial Construction. 2009

Clothey, Fred W. Religion in India: A Historical Introduction 2007

Dalal, Roshen. The Religions of India: A Concise Guide to Nine Major Faiths 2010

Hopkins, Edward Washburn. The Religions of India 2020

Jain, Pankaj, Rita Sherma, Madhu Khanna Hinduism and Tribal Religions 2018

Но нещата по отношение на извадката на респондентите в Индия са значително по-драматични. Дияна Петкова пише по отношение на извадката си следното:

В Индия проведох емпирично изследване лице в лице с помощта на анкетна карта, съдържаща открити и закрити въпроси. Респондентите са служители в правителствената компания Food Corporation of India, където са интервюирани само мениджъри и служители на най-високо ниво. Проучването включва 196 индийски респонденти от сферата на бизнеса. Този факт определя и ограниченията на настоящото изследване. То не може да бъде представително за хората в Индия, нито пък за различните социални или културни общности в страната. Настоящото проучване обхваща само индивиди от интелектуалния и икономически елит на азиатската държава.

Според статистиката на ООН населението на Индия за 2023 г. е около милиард и четиристотин трийсет милиона човека.

Ако приемем, че интелектуалният и икономическият индийски елит са десетина процента от населението, може спокойно да ги закръглим на сто и четиридесет милиона индийци.

Комично е дори да се помисли (да не употребя по-тежки думи), че 196 служители на една корпорация в неголям индийски град са извадка дори и с най-слаба представителност по отношение на тези сто и четиридесет милиона елитни индийци.

Това изобщо не пречи на Дияна Петкова да прави генерални изводи за индийската култура, например:

Въз основа на получените отговори на този въпрос може да се заключи, че за индийците най-предпочитаните религиозни и духовни практики са молитвата и медитацията. Въпреки че резултатите, получени в Индия, изглеждат донякъде противоречиви, те имат своето обяснение. Заедно с хората, които се придържат към традиционните вярвания в южноазиатската страна, има и група информанти, които приемат религията предимно като културно наследство и традиции, а не толкова като привързаност към определена идеология или доктрина. Само около половината от респондентите в Индия заявяват, че следването на собствената религия е съществена част от индийската култура.

Япония – модел на културен и религиозен синтез

Четвъртата глава на монографията е по отношение на религиозността в Япония.

Критичните ми бележки са същите, както и по отношение на подлавите за религиозността в Еквадор и в Индия.

Дияна Петкова не е прочела, анализирала и цитирала някои от най-важните книги в това научно поле за последните години, а именно:

Andreasen, Esben, Ian Reader, Finn Stefansson. Japanese Religions Past and Present 2013

Ellwood, Robert and Richard Pilgrim. Japanese Religion: A Cultural Perspective 2016

Josephson, Jason Ananda. The Invention of Religion in Japan 2012

Matsui, Keisuke. Geography of Religion in Japan: Religious Space, Landscape 2013

Това са само три книги, тоест не са толкова много и трудоемки за анализиране.

Извадката на респондентите обаче е фрапираща. Дияна Петкова е интервюирала цели 27 (двадесет и седем) респонденти и то от един регион:

Етнографските интервюта са проведени в региона на Канзай в Япония, и по-специално в градовете Осака, Киото и Кобе. 27 японски информанти са интервюирани лице в лице, като разговорите са записани на касети. Японците са разпитани за техните лични вярвания, духовни практики и преживявания. Информантите са избрани на случаен принцип, без оглед на възраст, социална класа, статус, образование или професия. Сред тях има студенти и преподаватели, бизнесмени, лекари, адвокати, учители, журналисти, социални работници, търговци, домакини и безработни. Поради високата степен на поверителност в японското общество, интервюираните са запазени анонимни и техните имена и профили не се разкриват в проучването.

235

Населението на Япония в момента е около 126 милиона човека. Каква информация ни дават 27 случайно избрани респонденти и то от една област?

Хубавото в този случай, че Дияна Петкова също отбелязва, че не може да става и дума за представителност на извадката:

Ограниченията на етнографското интервю са повече от очевидни. Първо, само малък брой японски информанти са включени в проучването. И второ, те идват от определен регион на Япония. Поради ограничения брой участници и произволния избор на интервюирани е невъзможно да се направят изводи за каквито да е различия между социалните групи и слоеве в Япония. В духовните практики заедно с индивидуалните наклонности може да има и някои разлики между социалните общности по отношение на пол и възраст, статус и професия, хоби и интереси. Поради ограниченията на настоящото изследване, то не може да бъде представително за всички хора и социални групи в Япония. Освен това е възможно да съществуват различия и в отделните региони и населени места в страната. По такъв начин областта Канзай също не може да бъде представителна за всички местни култури в Япония. Следователно подобно изследване не претендира да изчерпи културните специфики, свързани с духовните практики в Япония. По-скоро етнографското проучване се използва само като пример и

Но в същия абзац Петкова пише, че:

Япония. По-скоро етнографското проучване се използва само като пример и демонстрация на японски религиозни и духовни възприятия. На базата на получените резултати и извършените наблюдения обаче могат да се направят някои изводи за японското културно и социално поведение.

Activate Wi
Fi on your

Наистина могат да се направят някои изводи, но те ще са само и единствено по отношение на микроскопична част от японското общество.

При това положение може да се запитаме защо изобщо е правено това миниатюрно изследване и защо се използва в монографията да се правят генерални обобщения и изводи по отношение на японската култура и религиозност.

Според мен най-добрият анализ в книгата е по отношение на тишината в японската култура.

За съжаление и тук, както и по останалите глави, Дияна Петкова не прочела, не е анализирала и не е цитирала важни книги в това отношение, а именно:

Bao, Dat. Understanding Silence and Reticence. 2014

Davies, Roger J., Osamu Ikeno. Japanese Mind: Understanding Contemporary Japanese Culture 2011

Gundlach, Sophia. The Meaning of Silence in Japan and Anglo-Culture 2013

Hendry, Joy. Interpreting Japanese Society: Anthropological Approaches. 1998

Maynard, Senko K. Japanese Communication: Language and Thought in Context 1997

Nakane, Ikuko. Silence in Intercultural Communication. 2007

Quantrill, Malcolm and Bruce Webb. The Culture of Silence: Architecture's Fifth Dimension 1998

Tsujimura, Natsuko. Expressing Silence: Where Language and Culture Meet in Japanese 2022

Това, естествено намалява в немалка степен научното качество на този анализ.

Научните приноси в монографията и някои от научните статии на Дияна Петкова

Много впечатлен съм от научните приноси на Дияна Петкова.

Основната причина е, че научните приноси са цели двадесет и четири (24) страници по Българския държавен стандарт (общо 43 365 знака с пробелите, делено на 1800 знака (стандартната машинописна страница) е равно на малко повече от 24 машинописни страници).

Предполагам, че световните научни колоси в интеркултурните комуникации – Хофщедер, Хол и Триандис не биха могли да си формулират приносите в повече от 3 страници.

Лично аз с голям зор бих могъл изведа в около 2 страници всичките си научни приноси за 30 години активно академично писане – 10 монографии (всичките издадени в чужбина) и десетината ми статии в списания, реферирани в Скопус и в Уеб ъф сайънс.

Освен това категорично не смятам, че е етично да дефинирам мои научни приноси в мои статии в списания, които не са реферирани в Скопус и в Уеб ъф сайънс.

Именно това, обаче, е направила Дияна Петкова по отношение на немалка част от приносите си.

Интересно какво е мнението на колегите ми от Комисията по професурата по отношение на тези 24 страници приноси?

Същия въпрос задавам и към всички членове на Факултетния съвет, които ще гласуват по отношение на професурата на Дияна Петкова?

Трябваше да отделия немалко време и усилия, за да анализирам задълбочено тези 24 страници с не много ясно формулирани приноси.

Затова съвсем учтиво моля да ми бъде заплатено като за изчитане и рецензиране на поне на три-четири процедури за професори.

Критичните ми бележки по отношение на приносите на Дияна Петкова:

Статията „Beyond Silence. A Cross-Cultural Comparison between Finnish Quietude and Japanese Tranquility“, публикувана в *Eastern Academic Studies*, vol.4, 2015 https://www.e-acadjournal.org/pdf/article_15132.pdf ISSN (online) 2367-7384, p. 1-14 (файл 19 в 16.Publications.rar) представя съпоставително финландско-японско проучване. Макар че в социалните науки и конкретно в интеркултурната комуникация съществуват многобройни сравнителни изследвания между САЩ и Япония, твърде малко и недостатъчно са съпоставителните проучвания между Япония и Финландия. В този смисъл статията очертава ново и недостатъчно разработено поле в областта на интеркултурната комуникация. Свидетелство за нейния принос е научният резонанс и цитиранията ѝ в Web of Science, Scopus, в редица монографии, както и в публикации в нереферирани издания.

Твърдението, че има твърде малко и недостатъчно съпоставителните проучвания между Япония и Финландия не е съвсем вярно.

В немалко книги се изследват в сравнителен план именно културните характеристики на мълчанието в японската и във финландската култури, а именно:

Jackson, Jane (Ed.). *The Routledge Handbook of Language and Intercultural Communication* 2020

Katan, David, Mustapha Taibi. *Translating Cultures: An Introduction for Translators* 2021

Kaunismaa, A. *The Role of Nonverbal Communication in Japanese-Finnish Negotiations: Finnish Negotiators' Perspective* 2014

Muñoz, Kristine L. *Transcribing Silence: Culture, Relationships, and Communication* 2016

Murphy, Kate. *You're Not Listening: What You're Missing and Why It Matters* 2020

Nyman, T. *Cultural factors affecting business between Japan and Finland: a study from the Finnish perspective* 2021

Quinn Emma, *Understanding Cultural Cues: Communicating Across Cultures*

Ronningstam C E. *Cross-cultural Meanings of Silence. International Journal of Psycho-Analysis*, 2006

Smith, Peter B., Ronald Fischer, Vivian L. Vignoles, Michael Harris Bond. *Understanding Social Psychology Across Cultures. Engaging with Others in a Changing World* 2013

The SAGE Encyclopedia of Intercultural Competence 2015

Всички тези научни книги и научни статии излязоха със съвсем повърхностно и леко търсене за около пет минути.

Има и немалко други научни книги и научни статии в това научно поле, но не исках повече да си губя времето в търсене. Освен това се стремих да намеря книгите и статиите само от последните десетина-петнайсет години.

Показателен е и фактът, че Дияна Петкова не прочела и съответно не е анализирала и не е цитирала нито един от тези научни трудове.

Това определено доказва, че анализът на Дияна Петкова по отношение на мълчанието и спокойствието в тези две култури страда в известна степен по отношение на качеството си.

Тук искам да подчертая, че от моя гледна точка сравнителният анализ на мълчанието и тишината в японската и във финландската култури все пак е най-силният в монографията на Дияна Петкова.

При останалите анализи ситуацията е определено по-драматична.

Немалка част от определените от Дияна Петкова приноси в тези двацет и четири страници приноси, са по-скоро очевидни истини (триузми), които нямат нужда от кой знае какво доказване, например:

В хабилитационния труд – монография със заглавие „Религиозност, идентичност и постмодерност“ (файл 1 в 16.Publications.rar) се представят съпоставителни интеркултурни проучвания в България, Еквадор, Индия и Япония. До този момент съществуват твърде малко и недостатъчно на брой публикации, чийто предмет са съпоставителните българо-еквадорски или българо-латиноамерикански, българо-индийски, българо-японски, финландско-японски проучвания или съпоставката на всички тези култури. В този смисъл монографията изследва все още недостатъчно добре проучено научно поле, което тепърва ще се развива.

Какъв научен принос е, че са направени не особено качествено съпоставителни българо-латиноамерикански, българо-японски, българо-индийски и т.н. проучвания.

И аз за пръв път в България изследвах някои феномени по отношение на отделни елементи на рекламата, на интегрираните маркетингови комуникации, на изкуствения интелект и комуникациите, на маркетинговата семиотика, на маркетинговите наративи и т.н.

Но в никакъв случай не смятам, че само заради тези първи изследвания съм направил каквито и да е научни приноси.

По-горе посочените трудове допринасят за развитието на интеркултурните сравнителни (съпоставителни) изследвания, като се разширява обсеget на

Дияна Петкова

интеркултурната комуникация и се обхващат култури, които са били недостатъчно изследвани в сравнителен план помежду си.

Истинският принос е в качествените и оригинални интеркултурни изследвания. При некачествени изследвания по дефиниция няма никакви приноси.

Представям си и как доцент от университета в Папуа Нова Гвинея печели академичен грант за изследване на религиозността в Албания.

След това гордият доцент дефинира като принос сравнителното си изследване между Папуа Нова Гвинея и Албания, защото е разширил обсега на интеркултурните комуникации и е обхванал култури, които изобщо не са изследвани в компаративен план.

група В в настоящия конкурс. Въз основа на Интегративния модел се извежда хипотезата, че не само е необходимо да се разграничава между индивидуална (личностна) и колективна идентичност, но самата колективна (общностна) идентичност от своя страна също може да се изследва на нивото на индивида и на нивото на групата или колектива. С други думи, идентичността на групата не е механичен сбор, произведен от индивидуалните принадлежности и съзнания, но в духа на Макс Вебер може да се определи като мета-идентичност, или като сложна социо-културна структура със свое собствено и независимо съществуване. Необходими са обаче по-нататъшни проучвания, за да може тази хипотеза да се потвърди или да се отхвърли, като трябва да се открие коректна и точна методология, чрез която да се изследва този аспект на феномена на идентичността.

Вероятно за пръв път в световната наука недоказана хипотеза е определена като принос.

В следващото изречение съвсем резонно и научно самата Дияна Петкова отхвърля този си «принос», като пише, че трябва да се открие коректна и точна методология, която да изследва този феномен.

общността, който се генерира в съзнанието чрез слово и текст. Хипотезата на Лотман, според която съществува два вида реалност: „феноменалната“ (по Кант) и „външната реалност“, се превръща в основа за извеждане на тезата, че културната идентичност трябва да се разглежда не само като социална реалност, но и като комуникация и израз на тази реалност, която може да бъде принципно различна не само в различните общности, но и при всеки отделен индивид.

И тук са направени непостижими изводи и са формулирани приноси на „високо“ научно ниво.

Повече от очевидно е и за малко по-интелигентен и образован от 9 клас например, че може да интерпретираме културната идентичност и като социална реалност, и като комуникация.

Така е, защото културната идентичност е обобщаващо (родово) понятие, което обединява немалко променливи (видови понятия) – социална реалност, комуникации, митологии, икономически феномени и кой знае още колко феномена.

Напълно естествено е, че характеристиките на културната идентичност са нееднакви за различните общности и за различните индивиди.

Това е точно толкова вярно и очевидно, колкото и твърдението, че земята е кръгла и, че слънцето изгрява от изток и залязва на запад.

Питам се дали някой доцент по физика в момента не е определил тези два феномена като принос в монографията си за професура.

Така в монографията се заключава, че дискурсът на идентичността е сложен феномен, в който се преплитат множество фактори – конкретен комуникационен контекст и събития, ценности и нагласи в общността, колективна самооценка, културна памет и отношение към миналото. Последните три елемента – колективната самооценка, културната памет и отношението към миналото – са до голяма степен израз на колективен консенсус в конкретната социална общност.

Няма никакво съмнение, че това е точно така и без особени анализи. Разбира се, тук може да добавим и още много феномени – като начините на комуникации, отношението към сегашния момент, но и към бъдещето, степента на религиозност и т.н.

Тези допълнения безусловно ги определям като мой „научен принос“ в становището ми.

Компонентите на религиозната идентичност се очертават в пет основни, широки и обобщени, категории. Това са философско-идеологическата доктрина, в която се включват идеи, образи, митове, наративи и символи на дадената религиозна общност; ритуалните действия – от най-опростените до най-сложните ритуали; нравствено-етичната система и специфичния ценностен кодекс; пространствено-времевите измерения. Като пети основен елемент монографията посочва вярата, която би могла да

Дияна Петкова

се обозначи и като религиозност или набожност. Освен че може да има различни степени на религиозност, вярата би могла да бъде осъзната или не от индивидите. Тя се дефинира като универсален социалнопсихичен феномен, който се изявява във всички религии, но от друга страна, само и единствено благодарение на нея компонентите от предишните категории: философско-идеологическата доктрина, ритуалните действия и нравствено-етичния норматив — придобиват въплътеност, истинност и автентичност. Единствено чрез вярата става възможна верификацията на истинността чрез наративите, образите, ритуалите и нравствените предписания. Без нейното наличие те биха изгубили сакралния си смисъл и биха се принизили във фантазна реалност.

Това, в което вярват набожните хора от различните религии, не може да бъде доказано научно. Огромните хилядолетни усилия на хиляди високо образовани и интелигентни теолози от целия свят с нищо не са помогнали в това отношение.

Това е и основна причина да има толкова различни религии.

Заради това в постмодерните демократични общества църквата е отделена от държавата и държавните и религиозните власти не могат да вкарат атеиста в затвора, да му отнемат професурата или да изгорят на кладата.

По какъв начин при това положение чрез вярата става възможно верификацията на истинността?

Акцент в изследванията на религиозността придобиват и трансформациите на религиозната вяра в най-новата епоха. В монографията „Религиозност, идентичност и постмодерност“ се сблъскват диаметрално противоположни гледни точки за секуларизацията и десекуларизацията на съвременния свят. Заключва се, че в постмодерността има свидетелства за развитието както на секуларизация, така и на десекуларизация. В монографията се извежда тезата, че за установяване на интеркултурен диалог секуларизацията може да се окаже един от най-важните фактори в съвременното общество. За обхващането на всички културни и религиозни различия в една законодателна рамка и за отстояването на равни религиозни права и свободи на гражданите секуларизацията като вековна традиция в Европа може да се окаже най-надеждното решение. Светското начало и съхраняването на религиозността в индивидуалния, частен живот на личността са със сигурност принципи, които осигуряват равни права на индивидите в рамките на националната държава, независимо от тяхното вероизповедание. Така секуларизацията, макар и да се определя от много съвременни автори като частно за Европа явление, е всъщност едно от най-големите постижения в социалния и политическия живот на континента и именно този принцип, това правило може да гарантира еднаквото място в държавата на различните етнически и религиозни малцинства.

Този „нов“ и „оригинален“ принос на Дияна Петкова за ползата от секуларизацията е постепенно закрепен след Великата френска революция в немалка част от законодателните системи по света.

Затова в конституциите на демократичните държави в момента е залегнала секуларизацията – отделянето на църквата от държавата. В същото време всяка човеколюбива конституция закрепва и правото на всеки свободен гражданин да изповядва или каквато религия иска, или да е атеист.

След като данните от собствените проучвания са представени на открита лекция в Институт за социални науки „Лайбниц“ в Кьолн, въпросът „Вярвате ли в Бог?“, който е включен в по-старите вълни от WVS, както и отговорите, дадени на него, са премахнати от базата данни за страни като Индия и Япония. Подобен въпрос, който е акуратен и точен за европейските и християнските страни, е неясен и некоректен за политеистичните култури. Този факт също така насочва и към значимостта на теренните изследвания и на проучванията „лице в лице“, които все повече се изместват от интернет анкети и виртуални проучвания в съвременността.

Не ми става много ясно как премахването на един въпрос от анкета може да се смята за научен принос?

Същото се отнася и за „значимостта“ на теренните изследвания в сравнение с интернет анкетите.

Това съждение не представлява научен принос, а е елементарна констатация по отношение на психо и социо-метриката.

Освен това е и тотално сгрешено. Ако теренните изследвания и интернет анкетите са направени качествено и са проведени на основата на представителна извадка, нещата са ОК.

Ако направим качествено интернет анкетата и представителната извадка, тя определено ще доведе до качествени резултати в сравнение с некачествено теренно интервю, проведено на основата на непредставителна извадка.

Моля, това мое правилно, макар и твърде банално съждение, да бъде дефинирано като „научен принос“.

Въз основа на двете изследвания се достига до заключението, че българският национален имидж съдържа редица негативни елементи. Следователно важна стратегия за изграждане на положителен национален имидж е да се редуцират негативните стереотипи, като се отправят доминиращо позитивни послания към различните аудитории. Така се прави и препоръка за управление на националния имидж, при което се създава по-балансиран и реалистичен образ на България.

И тук не мога да сдържа възхищението си от научните прозрения и открития на Дияна Петкова – че „българският национален имидж съдържа редица негативни елементи“.

Интересно – кой национален имидж на друга култура е само положителен или е само отрицателен.

Тук откривам и втори „научен“ принос – а именно, че имиджолозите трябва да редуцират негативните стереотипи, като отправят доминиращо позитивни послания.

Аз също бих могъл да спретна моментално още десетина подобни научни приноси, с помощта на които, съм сигурен, че ще ме изберат за член-кореспондент на Българската академия на науките.

По тази логика дори и обикновените журналистите в статиите си генерират постоянно десетки и стотици научни приноси и заслужават да бъдат избрани безапелационно за професори във ФЖМК.

1. Оценка на научните и на практическите резултати и приноси на представената за участие в конкурса научно-образователна продукция

Формулиране (обосноваване) на ново научно поле или нов научен проблем

Не е формулирано нова научно поле.

Има няколко не особено сполучливи опити да се дефинират нови научни проблеми.

Формулиране (обосноваване) на нова теория (теза, хипотеза)

Не е формулирана или обоснована нова теория.

Има няколко не особено сполучливи опити да се формулират нови хипотези.

Доказване с нови средства на съществени страни на вече съществуващи теории, хипотези и др.

Дияна Петкова с помощта на непредставителни (тоест, сгрешени некачествени) анкети се е опитала да докаже някои елементи от съществуващи теории.

Предлагане на нови трактовки, дефиниции и пр. на актуален и анализиран вече обект на научни изследвания

Не са предложени нови трактовки и дефиниции в монографията.

Създаване на нови класификации, методи, технологии, и т. н.

Не са създадени никакви нови класификации и методи.

Получаване и доказване на нови факти

Има нови факти, но те са на основата на непредставителна (тоест, не особено валидна) информация от респонденти, които в никакъв случай не формират представителна извадка за съответната култура.

Получаване на факти, потвърждаващи известни вече теории, трактовки и т.н.

Формулирани са факти, които потвърждават вече известни теории и трактовки.

Приноси за въвеждане на методи, подходи, обучителни модели и т.н.

Няма приноси по отношение въвеждането на методи, подходи, обучителни модели и т.н.

Значимост на приносите за науката и практиката

Няма особени приноси по отношение на науката и на практиката.

Единственият принос е по отношение на сравняването на културата на мълчанието в японската и във финландската култура. Но и там анализът е непълен, защото Дияна Петкова не е прочела и не е анализирала някои важни научни книги по тази научна тематика.

Реализиран социален ефект (научен, научно-приложен, образователен)

Тъй като монографията не е особено качествена, нейният научен, научно-приложен и образователен ефект е не особено значим.

В каква степен приносите са направени от кандидата.

Без всякакво съмнение е, че Дияна Петкова е написала монографията без чужда помощ. Но качеството на монографията според мен е не особено високо и затова трудно може да се говори за приноси.

2. Бележки и препоръки

Аргументирах критичните си бележки подробно и конкретно по-горе.

Според мен има две възможности да се оправят нещата

Първа възможност

Ако Дияна Петкова иска да продължи с изследването си религиозността, трябва да се проведе отново, но на основата на унифициран качествен проективен въпросник и представителни извадки за съответните култури.

Без унифициран качествен въпросник и без представителни извадки няма никакъв смисъл изследването да се прави отново.

Напълно ми е ясно, обаче, че това изобщо няма как да стане и да се изследват отново Еквадор, Индия и Япония.

Според мен няма смисъл от ново провеждане на ново изследване на религиозността, тъй като Дияна Петкова не преподава в Богословския или във Философския факултет, а в Катедра по ВО и реклама.

Втора възможност

По-адекватното решение е да напише нова монография, която да анализира интеркултурните комуникации от гледната точка на практическата им полза за изучаващите ВО и реклама студентите от Катедрата.

3. Заключение

Заради не особено доброто качество на монографията и многобройните ми аргументирани и конкретни критични забележки определено ще гласувам отрицателно по отношение на кандидата за този конкурс.

Дата: 10.11.2024

Член на журито: